

Olszewicz, Waław

"Cyganie na polskich drogach", Jerzy Ficowski, Kraków 1965 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/1, 153-154

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

podobnych publikacji, a szczególnie takich, które by ukazały twórczy wkład filozofa do historii nauki. Tak bowiem się układa, że pomimo rosnącego światowego uznania dla Bolzana wciąż brakuje krytycznego wydania jego dzieł podstawowych (*Lehrbuch der Religionswissenschaft, Wissenschaftslehre*), a wszystkie w ogóle prace Bolzana są w dalszym ciągu trudno dostępne i znajdują się tylko w nielicznych bibliotekach.

Henryk Moese

Jerzy Ficowski, *Cyganie na polskich drogach*. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1965, ss. 389, ilustr.

W 1953 r. J. Ficowski wydał książkę *Cyganie polscy. Szkice historyczno-obyczajowe*. Obecnie ukazuje się ona pod zmienionym tytułem, jest znacznie rozszerzona i stanowi interesująco napisane kompendium wiedzy o Cyganach.

Cyganologia jest pojęciem szerokim, wielostronnym. Cyganami interesują się historycy, etnografowie, językoznawcy, folklorysty, muzykolodzy, socjologowie. Na tak obszernym terenie badań autor porusza się z wielką swobodą dzięki znajomości cygańskiego języka oraz wędrownom z taborami cygańskimi po kraju. Jest członkiem międzynarodowego stowarzyszenia cyganologów i współpracuje z ich organem, wydawanym w Anglii „Journal of the Gypsy Lore Society”.

Znajomość dotychczasowego dorobku piśmiennictwa polskiego o Cyganach pozwoliła Ficowskiemu na krytyczną ocenę rozwoju tej gałęzi nauki w Polsce. W dawnej literaturze nie brak pisanych wierszem (np. u Sebastiana Klonowicza) lub prozą (np. u Marcina Bielskiego) opowieści i anegdot o Cyganach. Podejście naukowe rozpoczyna się cenną rozprawą Tadeusza Czackiego (1765—1813), wydana pośmiertnie dopiero w 1835 r. Datą wydania, ale nie wartością, wyprzedzili Czackiego: w 1824 r. Ignacy Daniłowicz (1787—1843), bardzo niechętny Cyganom, i w 1830 r. obiektywny Teodor Narbutt (1784—1864).

Od tej pory materiały, mniej lub więcej wiarogodne, krążą po czasopismach. Naprawdę cenne prace zawdzięczamy dwom profesorom UJ: Izydorowi Kopernickiemu (1825—1891) i prezesowi PAU Janowi Rozwadowskiemu (1867—1931) oraz profesorowi UAM Edwardowi Klichowi (1878—1939). Obecnie (prócz Ficowskiego — dodajmy — który dokonał pięknych filologicznych przekładów poezji cygańskiej) naukowo pracuje nad tym językiem znawca dialektologii cygańskiej Tadeusz Pobożniak; rozpoczęło też studia nad Cyganami kilku młodych naukowców.

W szkicu rozwoju cyganologii polskiej nie mógł Ficowski pominąć nazwiska Władysława K. Zielińskiego (1836—1895), który w językach angielskim i niemieckim pisywał o Cyganach prace traktowane tak, jak je przedstawiał sam autor: jako źródłowe, z pierwszej ręki. Niestety, Ficowski udowadnia, że były to kompilacje z obcych źródeł i demaskuje ich autora jako mistyfikatora, świadomie szerzącego fałszywe wiadomości. Ta rewelacja przekreśliła zaufanie, jakim darzyli Zielińskiego historycy krajoznawstwa (nie wyłączając niżej podpisanego)¹.

Po straszliwej eksterminacyjnej akcji hitlerowców, szczegółowo i źródłowo opisanej przez Ficowskiego, liczba Cyganów na terytorium Polski bardzo zmalała. Pozostali przy życiu oraz ich potomstwo stanowią niewielką, ale wyraźnie wyodrębniającą się grupę ludności, której tradycyjny tryb życia wymaga prawnego

¹ Podobnie rewelacyjne wiadomości sprawdziły się co do ojca W. K. Zielińskiego, Ludwika (1808—1873). Zob.: Władysław Zawadzki, *Pamiętniki życia literackiego w Galicji*. Kraków 1961, ss. 130—133; zob. też.: Ł. Charewiczowa, „Przegląd Krajoznawczy”, Lwów, nr 6—7/1938, ss. 117—121.

uregulowania, co możliwe jest jedynie na podstawie naukowej. Monografia Ficowskiego wnosi do stworzenia takiej podstawy bardzo dużo.

Wartość dzieła Ficowskiego podnosi strona ikonograficzna: półtorej setki cennych ilustracji z przeszłości i teraźniejszości życia Cyganów.

Ze względu na autentyzm książki należy żałować, że nie została ona zaopatrzona w streszczenie angielskie czy francuskie.

Wacław Olszewicz

Ziwka N. Wyżarowa, *Ruskite uczeni i bułgarskite starini. Izsledwane, materialii i dokumentii*. Izdanie na Bułgarską Akademię na Naukite, Sofija 1960, ss. 450, ilustr. 74.

Autorka książki *Rosyjscy uczeni i bułgarskite zabytki* poświęciła wiele czasu na żmudne poszukiwania i studia w archiwach i bibliotekach Leningradu, Moskwy, Kijowa, Odessy i Sofii, by zebrać podstawowe materiały dotyczące badań historycznych i archeologicznych nad zabytkami z terenu Bułgarii, które prowadzone były przez uczonych rosyjskich już od początku XIX w.

Obszerny wstęp, poprzedzający publikację materiałów źródłowych, zaznacza czytelnika z historią pierwszych badań i poszukiwań archeologicznych, które przez długi czas nie mogły być podejmowane w kraju znajdującym się pod niewolą turecką.

Prace badawcze zapoczątkowane zostały przez Rosjan w czasie wojny rosyjsko-tureckiej w latach 1828—1829. Wysłani na teren Bułgarii specjaliści podjęli wówczas akcję sporządzenia zestawień zabytków archeologicznych i historycznych, opisów i dokumentacji rysunkowej, zbierano też i wysyłano do Rosji starożytne zbroje i medale, księgi i inne interesujące obiekty, którymi zasilano zbiory nowo powstałych muzeów w Odessie i Kerczu. Wynikiem tych prac była m. in. wydana w Paryżu publikacja *Album d'un voyage en Turquie fait par ordre de Sa Majesté l'empereur Nicolas I en 1829 et 1830 par sayger A. Désarnod* (bez roku wydania). Stopniowo zaczęło się pokazywać coraz więcej prac publikujących zabytki bułgarskie, jak np. dzieło F. P. Fontona omawiające rzymskie uzdrowisko Aqua Calidae (Burgas) oraz opisy i plany twierdzy Warny (N. Danilewski), Silistry (Ladyżeński) i innych. Począwszy od lat czterdziestych XIX w. do prac nad starożytnościami bułgarskimi przystąpili również badacze bułgarscy wykształceni w Rosji.

Po oswojeniu Bułgarii spod panowania tureckiego w wyniku wojny z lat 1877—1878 — powstały nowe możliwości rozwoju rosyjsko-bułgarskich badań archeologicznych. Już w czasie działań wojennych jednostki wojskowe sporządzały plany zajmowanych obszarów z zaznaczeniem obiektów zabytkowych. Podjęto także pierwsze prace wykopaliskowe: P. W. Ałabin rozpoczyna badania archeologiczne przy cerkwi św. Zofii w Sofii, a w okręgu płowdińskim rozkopano w 1879 r. dwa grobowce we wsi Rachamanli. Zabytki ruchome z tych wykopalisk dostały się częściowo do Muzeum Narodowego w Sofii, założonego wraz z Biblioteką Narodową w 1878 r., a częściowo do Ermitażu. W 1880 r. zaś Rosyjskie Towarzystwo Geograficzne przystąpiło do zorganizowania ekspedycji archeologiczno-etnograficznej do Bułgarii i sąsiadujących z nią ziem słowiańskich.

W 1894 r. powołany został do życia Rosyjski Instytut Archeologiczny w Konstantynopolu, którego dyrektorem został F. I. Uspienski. Instytut ten w 1898 r. zorganizował ekspedycję do pozostającej jeszcze we władaniu tureckim Macedonii, a w roku następnym opublikował wyniki badań nad odkrytymi zabytkami słowiańskimi. W tymże roku Uspienski rozpoczął prace wykopaliskowe na te-